

ÖRÖSÖTŐ: GELENCSEI RÁNDOR

ÖRÖSÖTÉS IDEJE: 1971.

TART.: A TELEPÜLÉS, NÉPI ÉPÍTKEZÉS, NÉPI LAKÁSRENDEZÉS

15 lap, 1 rajz, 21 foto

FŐLÖRÖSÖTŐ MŰTÁRO: MAGYIBERKE

STAMPUMTÁRO: X
XI

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

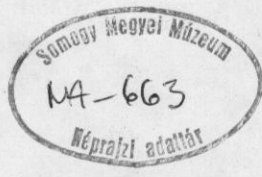

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRMOZÁS

ÁTVÉTEL AZ EGYSÉGES LTK. 1939-es TÉTELE ALÓL

1959

Gelencser Sándor:

A település, népi építkezés és népi
lakáskultúra

A település, népi építkezés és népi lakáskultúra

A népi építkezéseknek mindenütt és minden időben meg voltak a változatai. Kaposmenti falvakban az utcák rendezettek voltak és sok volt az egyház soros utca. Kaposkeresztúron és Mosdóson voltak "kutyaszorító" zsákutcák, kettő-kettő.

Talpasház régen csak Kisberkiben volt, szintén kettő a szájha-gyomány szerint, de ezek már a századfordulón eltűntek. Nem is volt indokolt, mert minden falu vízmentes felszinen állt.

Az olyan épület, lakóház, vagy melléképület, istálló, pajta, présház a szőlőhegyen volt bőven, améyek gerenda, hasított karók és ~~szalma~~ fűzfa vagy gyertyánfa gallyal voltak fonva és sárral betapasztva. Voltak zsuppfedéllel, mert nádanyag a folyó szabályozása után nem volt, csak esetleg az uradalmaknak.

A vert tömésfalazások domináltak legfőképpen az 1930-as évekig. A századfordulótól voltak és ma is állanak olyan házak, amelyek téglából épültek, de voltak tömésfal részei is, pl. a hátulja vagy a közfala. Az ilyen tömésfalak alja a küszöbfal, szigetezőig téglavagy kőrakás alapfal. Régen a házépítéshez az ács iparos nélkülözhetetlen volt, mert a faltömés zsámozáshoz ő vezette a deszka reteszeket egészen a falmagasságig. Tehát az ilyen régi építésekhez kőművesre nem is volt szükség, mert a fundamentum árokba is bedöngölték az agyagföldet, mint tapadós, nedves agyagot és volt olyan, aki szőlővenyigét, töreket vagy apró rózsát is döngölt bele, hogy a fal a száradáskor ne repedjen. A régi építkezéseknél a mestergerendák felhuzása volt a legnehezebb műszak, mert az oldalfalak megingása sokszor előfordult. Tehát az összes munkálatokat ács végezte, addig, amíg boltozatos konyha és téglafal nem jött használatba.

A tetőverő, zsuppoló szakmunkás volt és ennek a befejező munkája adta meg a háznak a formáját. Három féle képpen is készítette a tetőformát, sima szegélyre és kontyos szegélyre is, ezt a szélvihar hamarabb kikezdte, viszont az épségében tovább elszigetelte az esővizet. Zsuppoló /mester/ szakmunkás Nagyberkiben még egy élő van, Tar Sándor Tsz. nyugdíjas, 1887. beli. Az utóbbi időkben már csak a szőlőhegyi zsuppos présházakat javitgatta az 1960-as évekig, mert a faluban már el is tűntek

a zsuppos épületek. Nagyberkiben 1966-ban bontották le az utolsó zsuppos házat. Még van egy félház, ilyen, egy magányos özvegyasszony lakja. Ez egy cserepesházhoz van ragasztva.

Mindkét utolsó ilyen épület fényképe csatolva van ide.

A régi házak padlása ledeszkázva vagy viklerezve volt. A viklerezés a leggazdaságosabb volt, meleg, tartós. Az egereknek jó szálláshelyül szolgált, ezért is régen az egérszű macskákat többesszámban tartották a falusiak, amely régtől hozzánőtt az emberekhez.

A bejárati ajtó teleajtó volt, fakilincsel ellátva. A vasalt zárok csak a XIX. század II. felében terjedtek el általánosságban. A szobákban a szemes cserepkálhák voltak már a század elejéig mindenütt.

A század elején falun még sok volt a füstökonyha, de már volt sok boltozott hidegkonyhás ház is.

Falun az 1914-es háború előtt közvetlen indult meg az építkezés és 1908-tól a felszabadulásig alakult át a régi falu a mai formájához, amely az 1960-as években kezdett megújulni, már a mai modern házakig elvegyülve. Az új falurésznél elválnak, hogy melyik részben épült a felszabadulás után és melyik az 1960-as évek után. A fejlődést ez mutatja ki legjobban, mert évente most Nagyberkiben 15-20 modern magán ház épül és ez mint körzetesített falu rohamosan fejlődik.

A Rippl-Rónai Múzeum 4 sz. kérdőíve

I. Település Nagyberkiben

1. A település külső képe jelenleg, lakótelekei:
Az utcák szabályos sorrendben épültek be.
- 2./ A szájhagyomány szerint hol volt a régi falu?
 - a,b./ A mai Kossuth u. és az ujjváros utcában és a régi falu részén a mai napig állnak a házak és a melléképületek többszöri átépítéssel.
 - c./ Jelenlegi falunak melyik a legrégebben beépült része?
A Kossuth L. utca.
 - d./ Melyik utca épült a tagosítás után jobbágyfelszabadulásig?
Az ujjváros utca
 - e,f./ Melyik utca keletkezett az I. világháború után?
Dózsa Gy. és a Petőfi utca
A II. világháború után:
A Malom u., Lenin u., Vőzhadsereg u. és a Felszabadulás u.
- 3./ Mik voltak a településben történt változások?
A felszabadulás után az uradalmi cselédek és az egy udvarban lakó zsellérek, kisparasztok az új telkekre történt építkezései, és így minden ember egyedül lakik a portáján.
- 4./ Lakott-e több kishemes család a faluban?
Csak a gróf a kastélyában, más nem volt.
- 5./ Hol laktak a módos polgárok?
A Kossuth L. utcában.
- 6./ Melyik falurészben laktak a szegényparasztok és a napszámosok?
Az Ujjváros utcában, Dózsa utcában.
- 7./ A falun kívül istállók, pajták, szürök nem voltak sem.
- 8./ Hol volt a falu lakóinak a szőlője?
A szalacsikai és a Katahegyi hegygerinceken volt.
- 9./ A hagyományos méretű és formájú telek.
 - a./ Mekkora volt a telek a századfordulón?
Ez változó, a módosparaszté 1600-2500 öl, a szegényebbeké 1000-400-800-600 öl volt, a legtöbb ilyen 4-500 öles telek.

c./ Hogyan nevezték a telket?

Hóstél örökség, az épülettel együttesen fekvőség.

10./ A telek berendezése miként változott meg az I. és II. világháború közötti időszakban?

Itt a gazdasági épületeket nem építették egybe a lakóépületekkel, ezek alakja igen megváltozott.

11./ Volt-e több lakóház egy udvarban?

Igen volt az Ujváros és a Kossuth utcában.

a./ Van-e még ilyen?

Igen egy van, fele szindelyes, a fele zsuppos régház.

b,c./ Ha volt több ilyen, mikor történt a szétváása?

A két háború közt és a többi a felszabadulás után.

II. Építkezés

1./ Melyik lakóházat tartják a legrégebnek a faluban?

A fél zsuppos házat, amely a mestergerendán 1864. évet jelöl.

2./ Melyik a legrégebbik gazdasági épület a faluban?

Az uradalmi magtár épület 2 emelettel, 1700-as évekből.

3./ Melyik épület volt tégl épület és cserép szindelyes ház a faluban?

Az uradalmi kastély 1705-ből és az iskola épülete 1879-ből, mint magánház kettő volt ilyen elsőnek iparosoké volt 1870-80 közöttiek. A nagy kocsmá 1869-ből uradalmi volt és a saáját borát is mérte itt.

4./ Melyek voltak az első boltives szabadkéményes házak?

1870-80 közt kezdtek és a század fordulóra több volt ilyen és már lebontásra kerültek.

5./ Épület anyag beszerzése:

a./ Az épületfát honnan hordták?

Az épület tetőfáját az uradalmi és a községi erdőből hordták.

d./ Volt-e a falu határában téglavető?

Igen volt kettő is, mindkettő uradalmi és eladásra is dolgozott.

6./ A lakóépületek fala a századfordulón:

Itt régen legfőképpen tömés vertfalu házak voltak. Gyakori volt a gerendák közé karók, vesszőfonású sövényfalak, a századfordu-

lóra ilyen lakóházak már mind eltűntek, csak az 1914-es háború után volt pár ilyen melléképület. A sövényfalakat neveztek főske rakás, sövény fal és vékényfal, mert a kerítés és egyéb ilyen fonyást vékénynek is nevezték.

d./ Deszkák közé döngölt föld helyi neve:

Pl. tömés, vertfal.

e./ Tégli Vályogtéglából készült fal: helyi neve "vályogfal"
"sártéglafal".

f,g./ Téglafal. Hány téglafalu lakóépület lehetett a századfordulón?

Pl. Nagyberki 700-800 lakósu falu volt a századfordulón, tehát minden 100-dik lakásra jutott egy iparos és módos paraszté.

i./ Vályogvető leírása. Már nincs meg Domb lábánál

Uradalmiak voltak, kettő is. 2-3 hosszukás félszer, középen az égető kemence faégetésre, gémeskuttal és egy lakóházzal, két-három család részére.

7./ Gazdasági épületek fala századfordulón:

Az istálló fala már a századfordulón téglából volt, mert az egyéb anyagokból készült fal nem volt elég tartós. A sertésből téglából, de leginkább fából, hidasól téglából lábakra akác vagy tölgyfa gerendák fektetve és ebbe belevésve tartógerendák és ehhez erős deszkafal szegve, padlásolva, cseréptetőre és a fenék erős tölgy vagy akác padlózva. Télre a deszkafalat körül rakták szalmás trágyával a hideg ellen, vagy kukoricaszár kékéket támogattak mellé és ez is védte a hidegtől.

A baromfiól kisebb-nagyobb téglából, néha emelés is. Napjainkig sokhelyütt föld sirverem tyukól is van még. Ez télen jó meleg, nyáron, ha nincs elég szellőzője, akkor fülledt, egészségtelen. A galamboknak galambduc vagy az istálló eresze alá hosszant deszkareteszelt odujuk vannak. A házinyulaknak az istállóban a jászol alatt volt a helyük.

8./ Tetőváz a lakóházakon a századforduló idején:

a./ Szelemenes, a ház két végén hosszú ágassal vagy félágassal.

Az egyes gerendák nevei:

b./ az ollólábas, vagy fia szelemenfa

c./ szarufás

- d./ széklábas a szarufát tartó középgerenda neve, belsőfia gerenda.
A középgerendát támasztó függőleges gerendának nevezik, álló ducgerenda
- 9./ Gerendavázazas épületek a századfordulón itt nem voltak.
- 10/a. A gerendák nevei: Mestergerenda, szelemen gerenda, sárgerenda, amely a falon fekvő alapgerenda szarufa, ezt itt nem használták, emlékezet szerint függőgerenda a tetőgerenda, padlásgerenda, az álló tartógerenda, a ducgerenda, szalufa a tetőgerenda.
- 11./ Van-e keresztgerendás ház a faluban?
Mestergerendásház kettő van, mindkettő félház, újabb épületrésszel, mindkettőt magára maradt falusi öreg~~ax~~ özvegy nők lakják.
- 12./ A tető fedése vázra teregetett szalufa fedés:
Nagyberkiben ma élő zsuppoló szakmunkás Bogár György, zsuppolótól tanulta a század elején Tar Sándor, 84 éves Tsz. nyugdíjas. A zsuppolás formáit nem tudja már megnevezni. Készített félsátortetős házat, csucsfalás simatetős, lépcsőszuppotetőt és konytyolt tetőt is készített. Garantált szélmentes munkát végzett 5 évig garantálta, amíg a kötések nem renyhültek. Nádfedést nem ismerte, itt nem is volt nádtetős ház. Három féle babica díszített a ház csucsára, ezt nevezték "babica"-nak, ennek a zsupp anyagát méztejbe mártották, hogy tovább tartson.
- 13./ Zsupp fedés leírását nem tudom megadni, mert már nem emlékszik a régi zsuppoló az adataira.
- 14./ Jellegzetes régi házhomlokzatok: Nincsenek már ilyenek.
- 15./ Milyen volt a régi tüzelőberendezés a füstökonyhában?
Sütőkemence boltozatos, a teteje asztalszerű szegletes sima, erre építették a tűzhelyet, amely 30 centi-méterre hosszant körül építették téglával, ennek a tetejére nyújtották a két tartóvasat és a főzőedényeket erre helyezték el. Az eleje nyitva állt és így szabadtüzelésre volt beállítva. Hátul és oldalt zárt volt, elől szabad és az égőláng verte a főzőedényeket. Az ételszaga füstös volt. 1912-ig én is ilyen konyhában éltem. 1913-ban melegkonyhába költöztünk és kellemes volt, a takarékosparhelt étele sokkal jobb volt.

A kemence tetején a szabadtüzhely, ha ez magas, akkor lépcsőt tettek téglából sárral magasítónak.

A kemence tetején hátul egy szellőző füstlyuk van, amelyet téglával vagy sárfedővel a sütés alatt befednek csak a fűtés alatt állott nyitva, már a sütéskor fedve volt, hogy a meleg el ne szökjön.

A kemence ajtaja 4-5 ujjnyi sártéves lap és ezt nevezték kemence "téves"-nek a szellőzőlyukat "füstlik" és ennek az elzáróját "füstlikbedugója".

A kemence eszközei "pisztafa, szénfenyő, pemét, sütőlapát, vaslapát, parázs hordásra csipővas.

A konyha hátsó sarkában földszintes, üstkatlan, sárból, téglából, vesszéből font csonkakupos kemence, itt nem volt csak ott ahol az udveron volt kiskonyha nyárra.

Az oláh cigányok készítettek ilyent pénzért, a falusiaknak is csináltak ilyent, náluk ilyen volt a kemence. Bográcsot a konyhában nem lóggatták itt, vagy egyéb főző edényt. A présháznál, kint a szabadban volt ilyen szüret alkalmával. Alacsony földből rakott tüzhely nem volt csak az üstkatlan.

A faluban még a régi házaknál akad szegletes sütőkemence katlannal és tüzhellyel.

A füstös és a boltozatos szabadkonyha ajtaja két részből állott, alsó és felső részből. A füstöskonyhának kisablak volt, de nem mindenütt. Sok füstös-konyhának volt az ajtó vagy ablak fölött füstlikja ki az udvarra.

Néha aludtak a füstöskonyha zugában a nagycsaládok tagjai, télen itt melegedtek is. A szoba cserépkálhát is a konyhából fűtötték, téves ajtóval zárva ezt is.

16./ A füstöskonyhákat milyen konyhák váltották fel?

Először a boltozatos szabadkéményes hidegkonyhák és ezeket a melegkonyhák takarék sparhert tüzhellyel.

17./ Milyen volt a szoba tüzelő berendezése?

Szemes cserépkálhák "banyakálha" néven is. Sok helyütt volt a kálhába beépítve sütőfőző berendezése, és a konyhából fűtve

igen gazdaságos volt, rőzse és kukorica csutaszár tüzeléssel, ez Göllében általános volt, mert erdőben, fában szegény falu volt, azonban az ilyen kombinált bereendezéssel ellátott banyakálhák máshol is gyakoriak voltak.

18./ Milyenek voltak a legrégibb ablakok?

Kétszárnyas, négy apró fiókkal, telezsalugáteres, a méretük 80-90 cm. magas, 65 cm. széles, télen zsuppszőnyeget fontak és ezzel is betömték.

19./ A pitar leírása:

pl. a bejárati oldalán végig huzódik a pitar, részletes pitar itt nem volt, végig volt.

20./ Pitaroszlopok leírása:

Fából sok helyütt diszitett kerek vagy négyszegletes volt, hogy kőlábas oszlop volt leginkább a sarok oszlopok az épület elején és hátul a házvégén volt, vagy mind fa, vagy mind kőlábas oszlopok voltak.

21./ Hagyományos lakóépületek ajtajai:

A pitarra nyílnak egy vagy két ajtós bejárat. Tele ajtó volt később üvegezett, ajtók patentzárral. Az ajtók a konyhába nyíltak és a konyhából a szobákba kétfelé és hátul a Kamrába. Ha a padlásfeljáró nem a kamrából vezet fel, akkor a pitarból létrán, amelyet hordozhatóvá lehet tenni. A pince lejárata is a pitarból vezetett le kétszárnyu csapóajtóval, a padlást is ajtóval látták el toló vagy csapóajtóval.

22./ Milyenek a hagyományos kutformák?

Hengeres, kerek és néha gémeskut is volt. Nagyberkiben három paraszi parasztudvarban volt gémeskut, amelyet az 1930-as években bontották le.

23./ A házak és lakóépületek hogy helyezkedtek el a telken?

A telek hosszában az utca felé 2-4 méter kis virágos, palántás kertekkel a járdáig. A kerítés kő-vasrács és a századfordulón erős deszkakerítés, egyszál sátortetős védő deszkával az udvar felé a rézsűvel és így ilyen deszka kerítés 30-40-50 évig eltart, a kiskapu és a kétszárnyas nagykapu is deszka volt. Ez a baromfiak részére is jónak bizonyult.

Szokásban volt-e a virágosket? Igen szokásban volt az udvarban vagy a házvégeben az utca felől volt.

24./ Milyen virágokat szerettek?

Pl. az évelő és a nyári virágokat szerették és régen össze-visszaságban termelték. Az ablakban is volt mindenütt muskátli, főképpen, és más nem kényes virágok. Mondták, az a ház, ahol nincs virág az gazdátlan, árva-ház.

25./ Van-e a községben fából készült harangláb?

A kisberki részen 1966-ban bontották le.

26./ Volt-e a községben vizimalom?

A nagyberkit a század elején bontották le, gőzüzemre, a kisberkit 1958-ban bontották le.

27./ Vannak-e XVIII-XIX. századbéli szobrok, kőkeresztek?

Nagyberkiben 3 szobor van XVIII. századi és kőkereszt XVIII-XIX. századbéli 4 van Kisberkiben, 19. századbéli kettő van.

28./ Milyen jellegű fejfákat készítettek a századfordulón?

A katolikusok keresztet a más vallásuak 30 cm. széles deszka fejfát.

29./ Milyen tejesfazék aggatók vannak a faluban?

Ducon 170 cm magas vízszintes, kétsoros, karókkal, aggatóval, volt egyszerű leállított due körül aggatóval.

30./ Emlékeznek-e olyan családra, ahol az öregsülők együtt laknak a házas fiaival?

Igen, pl. ma is tulnyomórészben együtt laknak.

a./ Van-e olyan ház, amely még ilyen nagy családnak készült?

Már lebontották mind, azonban a szülők a fiaikkal együtt laknak. Testvérek ugyan szétváltak, osztózkodtak és új házat építettek.

III. Lakáskultúra

1./ A lakószoba berendezése a századfordulón:

Sarokpad asztallal, 2-3 ágy, egy heverő a kálha mellett és kettő vetett ágy az utca felől. Ivóvizet az asztalon tartot-

ták korszóban. A sarokasztalban kenyeret és evőeszközt tartottak. A székek deszkaszék és vázas gyékényfonatu székek, kishézék több is volt. A régi ágyak, székek, sublatok, tulipános ládák már nincsenek meg, igen ritka helyen van tulipános láda.

Hol volt a láda a sifonér helye a szobában? Ezek előre a kálhától messzebbre.

j./ Milyen fogast használtak és hol volt a helye?

Vas kampós nagy fogast, az ajtó mellett volt a helye, a törlőkendő is ide aggatták.

k.l./ Volt-e függöny az ablakon?

Igen volt mosókelméből is és rojtos csipkéből a századfordulón.

m./ Kisgyerekeknek hol és mi volt az alvóhelye?

Bölcső volt, talpas, ringó, a kálha közelében volt a helye.

n./ Milyen világítás volt a szobában?

Pl. a petróleum lámpa előtt növényolaj mécs, a századfordulón már minden háznál petróleum lámpa volt az asztalon, a függő lámpa az asztal fölött, a falilámpa a falon az asztal mellett.

o./ Hol voltak a képek a falon és milyen képek?

A falon körül a szobában cifratányérokkaal közbül. A képek vallásos tárgyuak voltak. Jézus, Mária szive, urvacSORa és házi áldás, Jézus a golgotán, Mária karján Jézussal. stb. A századforduló előtt üvegre festett vallásos tárgyú képek is voltak, német gyártmány, még ritkán található ilyen.

p./ Kisfalé szekrényke volt néha jobbmóduaknál, könnyü ivó, evő edényeket tartottak benne.

A mestergerendákon is sokféle apróság volt rakva és szegek beleverve a kalendárium is ide volt akasztva.

s./ Változások a szoba berendezésében máig:

Az utolsó 100 év alatt háromszor változott a szoba berendezése. Az asztal, a székek, a láda, szekrény nagy változáson ment át.

t./ Hol volt a ruhatartórud, milyen ruhát tartottak rajta?

Pl. A ruhatartórud a mestergerenda mellett, viseltes ruhákat tartottak rajta.

2./ Konyhaberendezés a századforduló táján:

a./ Tüzelőberendezés leírása. A tűzhely alatt falba mélyítve szegletes lyuk, ugynevezett pücsöklik, ide készítettek két vesszőkosárnyi aprófát, a szobakálha padkája alá is süllyesztették a pücsök likat, lóca, asztalka, vizespad és a falon edénypolc is volt, kanál és fődőtartó a falon, az ajtó mellett a hamuszsák, amelybe a lugozáshoz gyűjtötték a rostált hamut.

b./ Volt-e füstöskonyhában alvóhely?

Hordozható szalmazsákokat vittek a konyhába a kemence tetejére vagy a földre fektették és reggelig itt aludt a családtag.

Kis alacsony asztalka, vizespad is volt, az ajtó közelében helyezték el. Használati füstölthust a konyhában tartották.

A sütőlapátot, pemetet és a szénvonót a kamrában tartották, hogy ne füstölődjön a konyhában.

Hogyan változott meg a konyha berendezése később?

A sparherdes melegkonyha levezetésekor a berendezése is megváltozott. Konyhaszekrény, asztal, fászláda stb. bevezetésékor változott meg a régi.

3./ Kamra berendezése:

A lisztesláda vagy hombár, káposztáshordó, fonó eszközök és egyéb tárgyak itt kaptak elhelyezést.

a./ Milyen kenyértartó polcuk volt?

tartólábas falipolc volt.

b./ Milyen lisztesláda és hombár volt, hol tartották?

Asztalos által három rekeszes láda és nagy hordó alakú hombár volt, a legalkalmasabb helyet kapták ezek.

c./ Milyen zsirtartójuk volt?

Pl. fahordó szerű, "favéndöl" néven és bádóg bödön, bádogos mester készítette. A belső sarokba helyezték el.

d./ Hol volt a káposztás hordó?

Oldalt a fal mellé helyezték el.

f./ Teknő és az álványa félre téve "dagasztószek".

g./ Milyen kosárfélét helyeztek el a kamrában?

A vesszőkosarak, lisztes szalmavéka, szakajtó és egyéb kosarak.

h./ Milyen láda-félék voltak még a kamrában?

Pl. szennyesláda a szennyesruhák tárolására.

i./ Milyen edény-félék voltak még a kamrában?

Vajköpülő, lekváros és tejfölös fazekak és a kétfülű vendégségös lakodalmi nagy cserépfazekak stb.

4./ A padlás berendezése:

Mit tartottak a padláson?

Terményt, babot, hagymát, magvakat, gabona terményt, korpát, darát és egyéb tárgyakat.

A pincében is sokféle apróholmit helyeztek el. A káposztás-hordót üresen és tellien ide tették le. Zöldséget, káposztát, burgonyát, répát és egyéb holmit. A pincét lehetőleg minden háznál megépítették. Ha az udvarban nem volt ilyen, akkor a pitarból csináltak levezető lépcsőt, legtöbbször a padlásfeljáró mellé két csapóajtóval. Az udvarra hátrább nagy veremszerű sirhalomhoz hasonlóan vagy téglából boltozott pincét, ez nélkülözhetelen volt. Télen a hidegtől, nyáron a melegtől romlandó ételeket ide helyezték, és a tejes köcsögöket ide tették és innét kapták nyáron az üdítő hideg aludttejet. A használati félbéli boroshordókat is ide tették. Tehát a tele és az üres-hordóknak a helye itt volt.

5./ A szép tiszta szoba berendezése, falun:

A századfordulón, sőt ez előtt kialakult az a szokás, hogy legyen a háznál egy elsőszoba és ez fehérre meszelten, a földje sárga agyag habarccsal felsikálva készen álljon, mint vendégfogadó szoba is legyen. Ez rendszerint az utca felőli elsőszoba volt. Szébb butorokkal az ünneplő és a fehérnemű vászon ruhákkal a sifonérban. Ezt először a módosabb parasztok kezdték bevezetni, később a szegényebb szociális parasztok is utánozták legfőképpen ott, ahol házasulandó fiatalok voltak. A falon szép képekkel, szép magasra vetett ágyakkal, többféle cifra holmikkal.

Ide sáros lábbal vagy piszkos ruhában nem mehetett be senki.

Kapospulán volt egy zsugori család és vőt fogadott a lánya mellé

és kevés tiszteletbeli megbecsülésben részesült a vő és több mint 40 évi ottléte alatt egyszer sem mehetett be az elsőszobába. A vő állandóan az istállóban tartózkodott, csak enni, mosakodni és ruhátcsereálni ment a lakás hátsó helyiségébe. Azonban voltak más falusi férfiak, hogy hónapokig vagy évekig nem ment be a cifra elsőszobába. Erre az volt a szólóige: Kutjának embörnek kint a helye

Asszonyok, macskának bent a helye

6./ Alvás a lakóházban, később a nagyobb létszámú család esetén?

a./ Kialudt a szobában? Pl. a rendes kisebb létszámú családoknál mindenki, nagyobb családoknál az asszonyok, gyerekek, középkorbeliek az öregek is.

b./ Ki a kamrában? A rendezetlen viszonyok közti családoknál az öregek a vő és a számkivetettek.

c./ Ki a füstökonyhában? Nagycsaládoknál férfiak, kamasz fiuk, esetleg öregek és a vő.

e./ Ki az istállóban? A férfiak, kamasz fiuk, a vő és az új házas fiatalok egyedül.

f./ Hol aludt a családfő, hol aludtak az öregek, a menyecskék, asszonyok, a gyerekek, a fiatal házasok és a munkaképtelen öregek?

A családfő pár a szobában, vagy az istállóban, a családfő nagy családjára való belátásból a füstökonyhában, kamrában, **hogy** helyet biztosítson az övéinek. Az asszonyok, menyecskék a szobában, az öregek is. A legények, férfiak sok helyütt, az öregek is.

f./ Kik aludtak az elsőszobában?

Jó családoknál az öregek, máshelyen a vendégek, a betegek, és az ujházások egyedül is.

7./ A munkák helye a lakóházban:

a./ Fonás, varrás, szövés, tollfosztás, kukorica morzsolás és a férfiak apróbb kézi faragásai és egyéb munkái. , az asszonyok vonal előkészítő munkái, himzése, horgolás.

b./ Milyen munkákat végeztek a füstökonyhában?

Az asszonyok a sütés-főzés, dagasztás és az ezekhez való előkészítő munkálata. A férfiak faragó munkák, szerszámkészítés, söprükötés, kosár és szakajtó fonyás stb.

c./ Milyen munkákat végeztek a pitarban?

A nők a magvak tisztítása, bab és egyéb termények hajdina_x hántolása nyáron, a férfiak itt nem végeztek munkát, télen senki sem.

d./ Milyen munkákat végeztek a kamrában?

Itt mellőzték a munkálatokat nyáron kint, télen a hideg miatt nem, tehát a kamrában a takarítás és a rendezésen kívül nem végeztek itt munkálatokat.

8./ Évés helye a lakószobában:

a./ Milyen alkalomkor ettek a lakószobában?

A fő étkezési hely itt volt. Tehát csakis itt ettek mindig. Amikor előszoba beállítottaság lett, akkor a hátsószoba mint lakószoba és melegkonyha lett. Itt ettek, aludtak és minden itt készült, még a vendégfogadás is. Napközben is rendszeren itt ettek, a konyhában is és nyáron a pitarban is főtt és száraz ételeket is.

9./ Ünnepi alkalmak hatása a szobaberendezésére:

a./ A lakodalom, komabál, eljegyzés és a bucsu napján miként rendezték át a házat?

Pl. lakodalom és eljegyzés esetén kiürítették a szobákat, mindkettőt és padokkal, asztalokkal körül rakták a sok lakodalmi vendégek részre. Vacsora után a nagy szobából kihordták az asztalokat. A konyhát felhasználták a bőséges ételek készítésére, sőt még az udvarban sátoztetőre ideiglenes konyhát készítettek.

b./ Temetés, gyász esetén miként jelezték a szobán a család gyászát?

Pl. Halottas abrosz, kendő, tükörruha, feltevése.

Hogyan ravatalozták fel a halottat a szobában?

Az ajtón belépők az arcát láthassák, hogy az örökkévalóságban is láthassák. A nyitott koporsóba téve, szijácsból puha helyet és magasító fejaljat és ezt fehérlepedővel letakarva tették rá a halottat. A legszebb ruhájába öltöztetve, kezét összekulcsolva imára és rózsafüzért csavartak a kezére, harisnyát a lábára, nőnek a fejét bekötve, férfinak hajonfón, a kalapját a mellére borítva, szemfedéllel letakarva. Ez a ravatal a szoba közepére helyezve várta a temetést.

Karácsonykor hogyan jelezték az ünnep tényét?

Karácsonykor és husvét napján az ünnepi abroszt terítették fel és ez alá még tettek egy silányabb abroszt és ezt előbb levették a felsőt, az ünnep elsőnapján és hagyták az alsót, ebből kezdték az első buzavetési szórásokat, és más alkalmi szokásokat.

10/c. A ház rendben tartása a századfordulón:

a./ Évente hányszor meszeltek és mikor?

Későn ősszel karácsonyra és tavasszal husvétra.

b./ Mennyi időnként javították a tetőt?

Amikor javításra szorult, elrenyhült vagy a vihar megrongálta. A zsuppos tető 3-4 évenként javították.

c./ A földes padlót és a padlást mily en időközönként sározták?

Pl. A lakószobát, konyhát, pitart egy-két hetenként. A kamrát ritkán negyedévenként, az első szobát fél évenként. A padlást május vagy júniusban sárga agyag highabarccsal felsikálták.

d./ Szokásban volt-e a fal és a padló diszitése?

A falra sokhelyütt aggattak cifra papirokat, falvédőket, a padlót itt nem diszitették.

Milyen népszokások fűződtek a újonnan épült házakhoz az első beköltözés előtt és az első éjszakához?

Az új házba költözés előtt cigányférfit hívnak, hogy a szerencse árnyékát megvesse, kéményseprőt is szoktak behívni és ezeket étellel-itallal megkinálják. A kutyát és a macskát is elvitték a lakásba a beköltözés előtt és az első éjszakán mindenki figyelje meg az álmait, hogy mit álmodott és azért, hogy eszébe jusson a viseltes ruháit a feje alá rakja.

Régen a multszázadban az új házat fel is szokták szenteltetni a pappal, már a beköltözés után.

Házikók dala:

Közismert 1900 előtti.

Szérül ~~Idom~~ én
Szögény vagyok én
Kis házamnak nincs teteje
Elhordta a szél

Gölle, Csoma 1903-ból

Szérül van a házam, szérül lakom én
Gyere be galambom magam vagyok én
Kitárom a karomat,
Várom a galambomat.
Igaz-e babám?
Huzz rá te kutya cigány

Kisházikóm teteje
Részállott egy sárgalábu cinege
Szállj le róla cinege
Leszakad a kisházikóm teteje.

Baté, Nagyberki 1908.

Gölle, 1902.

Kisangyalom udvarában,
Kinyillott a sárga virág
Minden este oda jár egy rézsarkantyus huszár
Sarkantyuját megpengeti babám udvarában
Hütlén babám, ha megcsaltál,
Most látsz engem utoljára.

Fényképek és rajzok csatolva.

Nagyberki, 1971. VIII. 19.

Gelencsér Sándor
MÁV nyugdíjas

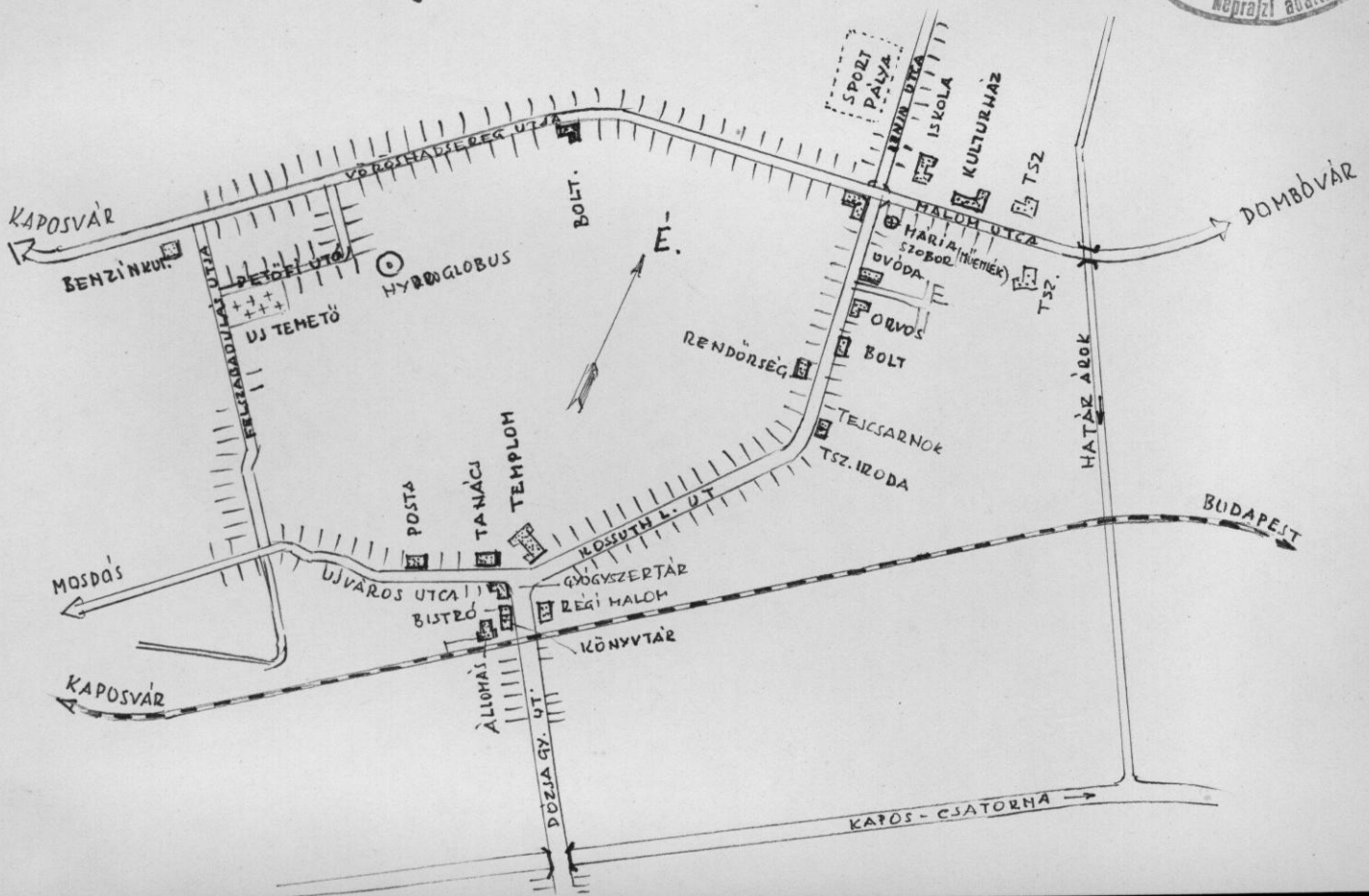
Adatközlők:

Illés Imre, 72 éves, Tsz. nyugdíjas		Nagyberki lakós
Gál Imre, 68 éves	-"-	" "
Kistar József, 67 éves	-"-	" "
Rab Sándor, 65 éves	-"-	" "
Tar Sándor, 84 éves	-"- zsuppoló	" "

NAGYBERKI KÖZSÉG VÁZLATOS TÉRKÉPE

Nagyberki község 1600 lakosú körzetesített község

Somogy Megyei Művelődési és Sportbizottság
NA-663
Népszámlalati adatok

Somogy Megyei Múzeum
44-663
Ménafő utóllát

Hagyberke Templom
tér

1957. VI. 28.
"Kisberke t. mets"
hulladék lebontás 1966-ban

Moson² község a Kápolnánál, 1956. V. 24.
Itt lebontandó a presbiteri szék

Szabolcs Megyei Múzeum
NA-663
Képtár aratói

Nagyberki utolsó még fenn álló fűszapp-
fedéles ház, a mesterszemből 1863. évben
ben készült.

U.a.

Nagyberki utolsó szappfedéles ház,
felautatók: 1866. XI. 16-án.

U.a.

Nagyberki, 1856. IX.
Mjénos utca

Vokórest árulék az 1800-as évek V.
félből való a nagylaki régi temetőben az első része

Nagybecskerek hullóház épült - 1948-ban

Nagybecskerek emlékműve a halottak emlékére

Nagybecskerek Jószeft L. u. részlet
h. részlet

Nagybecskerek Jószeft L. u. részlet

Somogy Megyei Múzeum
MA-663
Néprajzi osztály

Nagybecskerek részlet

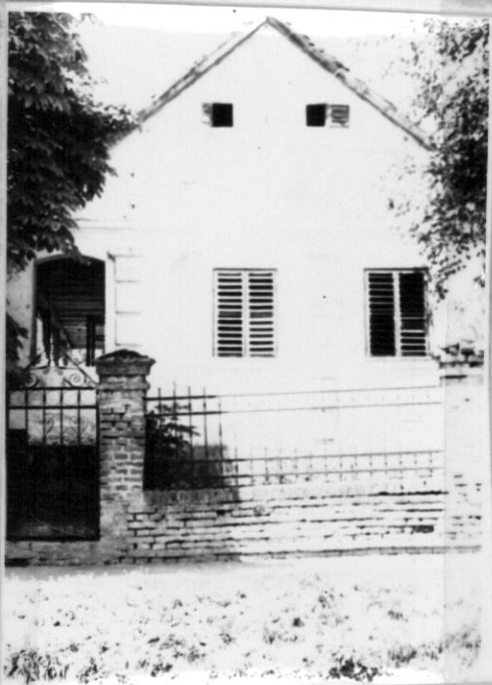

16

Somogy Megyei Múzeum
NA - 663
Képrajzi adattár

Urberezt sárvári felső része
az 1800-as évek II. feléből

Nagybánya Homuth d. u. részét

Nagyberki állomás épült 1935-ben

Nagyberki 1956. IX. Ujváros u.